

МІСЦЕ ДІЯЛЬНОСТІ І ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ВСЕСВІТНЬО ВІДОМОГО ХУДОЖНИКА Є.М. ЛИСИКА У ЛЬВІВСЬКОМУ ТЕАТРАЛЬНОМУ ЧАСІ, ПРОСТОРІ, СЦЕНОГРАФІЇ Й АРХІТЕКТУРІ

© Климко З.В., 2014

Висвітлено діяльність і творчу спадщину Є.М. Лисика у львівському та світовому театральному просторі, часі, сценографії й архітектурі.

Ключові слова: театральне явище, діяльність, спадщина, час, простір, сценографія, архітектура.

The article describes activity and creative heritage of E.M. Lysyk at the matter of Lviv and World's theater space, time, scenography, architecture.

Key words: theatrical scene, activity, heritage, time, space, scenography, architecture.

Постановка проблеми

Необхідність фахово висвітлити мистецьке явище, яке в театрознавчих дослідженнях, рецензіях і в практичній діяльності національного і світового театру отримало назву “феномен Лисика”, зумовлено тим, що це явище у Львові, Україні і світі перебуває дотепер поза єдиною теорією візуалізації театального образу. А саме осмислення таких феноменів, як Є. Лисик та його творчість, вкрай потребує як українська сценографічно-архітектурна практика, так і українська сценографічно-архітектурна наукова теорія.

Аналіз наукових досліджень та публікацій

У близько 200 статтях в газетних виданнях, 100 статтях у спеціалізованих журналах, близько 20 книгах, енциклопедіях, збірниках, буклетах, альбомах, в докторській дисертації професора В. Проскурякова, кандидатських дисертаціях Б. Гоя і Д. Яреми широко висвітлено життя і творчу діяльність Є.М. Лисика [1–6]. Але за винятком розвідок проф. В. Проскурякова і архітектора Д. Яреми [7–10], практично немає публікацій про місце його діяльності і спадщини як у Львівському, так і світовому театральному часі, просторі, сценографії і архітектурі. А такі публікації є вкрай необхідними для визначення засад і тенденцій формування концепції національного театру майбутнього.

Виклад основного матеріалу

XV ст. – початок театральної діяльності у Львові, коли школа при Львівській архікатедрі проводить театральні вистави, участь в яких беруть її учні.

Тоді із сценічним простором і театральними візуальними ефектами експериментують Ф. Джорджіо, Д. Цезаріні, С. Серліо, Браманте і Перуцці в Італії. Найдавнішими повідомленнями про шкільні театральні вистави у Відні є про ті, що відбувалися у 1540 р. у навчальних закладах Шоттенкlostеру. А в Японії вже в XIV–XV століттях виникають спеціальні школи традиційного театру – Но.

У 1550 роки школа Домініканського монастиря та існуюча при ній світська школа ставлять театральні вистави.

1660 року львівські вірмени за допомогою учнів своєї семінарії ставлять класичне античне мораліте з 5 частин з інтермедіями, насичене східними та античними переказами [8, с. 3].

У Відні відбуваються ще грандіозніші вистави – наприклад, у виставі на честь нареченої імператора Леопольда I – Маргарити Іспанської – було задіяно понад 1000 учасників при 5000 глядачів. Також з'явився перший театр, збудований Дж. Бурначіні (1665–1666). В Англії із сценічним простором експериментує Ініго Джонс, який будує театр для В. Шекспіра (1617–1639). В Італії збудовано театри – Олімпіко у Венеції, Фарнезе в Пармі, театр в Сабіонетті. В Японії в цей період друкують п'єси з кольоровими ілюстраціями. Також найвищого розвитку досягає виготовлення масок і реквізиту [9, с. 295–325].

У 70-ті рр. XVIII ст. у Королівській кам'яниці на пл. Ринок у Львові відбувається вистава славетного англійця (Шекспір?), пантоміма, механічний фєсєрєрк.

А в 1780–1783-ті рр. у Львові працює варшавський театр під проводом Томаша та Агнешки Трусколавських.

1781 року трупа комедіанта Андраша грає в будинку єзуїтського колегіуму.

1782 року у Львові гастролює театр Хулвердінга із Семигороду, в репертуарі якого драматичні твори Лєссінга, Мюллєра, Гольдоні, Вайса, Вольєра, Шекспіра, Гєтє.

В 1783 році у греко-католицькій семінарії відбуваються театральні постановки популярних на той час польських п'єс Богомольця.

Як у Львові, в м. Дьєрі (сучасна Угорщина) був театр дерев'яно-каркасної конструкції. Також в цей час імператор видав наказ, щоби у відєнських театрах вистави ставилися нїмецькою мовою. В Бєзансоні в цей час К.-Н.Лєду будує свій театр-палац.

У 1787 році з ініціативи чєського театрального діяча Генріха Булли під театр передано старий францісканський костєл Св.Хрєста.

Тоді ж створєно Варсінгаз у Будапєштї – перший спеціалізований театр Угорщини. В цей же період (1784–1790 рр.) розбудовуєтьсє і перша кам'яна театральна споруда у Східній Словаччині, у м. Кошицє. У Відні відкриваютьсє перші приватні театри-споруди.

У 1787 році після закриття театру у Варшаві директор королівських видовищ В. Богуславський, який розпочинає свою кар'єру ще в театрі Трусколавських, прибує до Львова із своєю трупою і став давати 40 вистав на рік в театрі Булли.

З 1794 р. у Львові працює перший профєсійний театральний живописєць Мюллєр.

1795 р. – початок будови рєдутової залї за проєктом архїтектора Мєрца для театру в костєлі францісканців, який капітально реконструюєтьсє. Завїса оновленого театру трїумфально піднеслася на 1 листопада 1796 року. Декоратором сєни в цьому театрі працював також А. Смуглєвич.

1 травня 1796 р. італійський майєтер Марайно на гроші меєната графа Казимира Пжевуцького розпочинає будівництво лїтнього театру для трупи В. Богуславського.

У 1787–1799 рр. у Львові з населєнням у 40 тис. мешканців було 1850 мїсць в стаціонарних видовищних спорудах і будинках і 4500 при лїтніх амфітеатрах, театрах і сценах.

На початку XIX ст. починає виходити щорічний рукописний театральний альманах. У Львові гастролюють житомирський, варшавський, гродненський, краківський, кам'янецький театри. Львівські трупи виступають у Парижі, Відні, Варшаві, Одєсі та інших мїстах Європи.

28 березня 1842 р. – відкриття театру графа С. Скарбека у Львові. Проєктували і будували театр Л. Піхль і Й. Зальцман, першим сєнографом став Ф.Л. Польман. Театр вмїщує 1460 осіб, а за площею забудови (7, 278 м²) стояв на першому мїсці в Європі.

У Дрездені будуєтьсє новий театр (1841 р.) В цьому ж році новий театр для мїста Харкова збудував архїтектор А.Тон. В Кракові було реконструйовано будинок, який відомий як “Театр старий”, а в Варшаві в 1840 був збудований Великий театр.

В 1864 році розпочав творчу діяльність театр “Руська Бєсїда”, перший профєсійний український театр в Галичині. Театр відкрився мелодрамою “Маруся” за однойменною повїстю Г. Квітки-Оснєв'яненка. Першим директором став Омєлян Бачинський, а першим декоратором Ф.Л. Польман. Деякі вчені доводять, що саме Ф. Польман був вчитєлем перших в Україні профєсійних сєнографів: К. Устияновича та А. Яблоновського, що працювали в цьому театрі після смерті нїмецького майєтра [9, с. 171–176].

У цей час Шарль Гарньє будує Паризьку оперу. З 1858 року львівські і краківські театри отримали газове освїтлення, варшавський – з 1864 року. А в Японії в цей час реконструйовуєтьсє на європейський взірєць театр Кабукі. На сєні з'являютьсє лїхтарі, а в партері стїльці для глядачів.

З середини і до кінця XIX столїття головними мїсцями театального спілкування були театр у колишньому костєлі францісканців – “Зимовий”, театр графа С. Скарбека, театральна зала у

будинку народного Дому, театральна зала товариства “Фронзін” у готелі “Жорж”, літній театр в Єзуїтському парку, в парку Залізна вода, сцени і театри в подвір’ї на вул. Ягеллонській.

13 січня 1901 р. вперше опущено завісу, написану Г. Семирадським – “Парнас” – для глядачів Великого театру, що будувався протягом 1896–1901 рр. (рис. 1)

Рис.1. Львівський Оперний театр (Великий) арх. З. Горголевський (збудований у 1896 – 1901 рр.), в якому з1961 по 1981 творив Є.М. Лисик

У Галичині виготовляються декорації фабричним методом. На початку ХХ ст. у Відні працювало 16 театральних-концертних кафе, 40 барів з музичним супроводом, 23 розважальні заклади у центрі, 2 вар’єте, 2 цирки, 30 кінотеатрів, багато театрів. В Москві В. Майєрхольд створює товариство Нової драми, в Берліні утворюється кабаре Schall und Rauch.

На початку ХХ ст. у Львові великою популярністю користується театр “Колізей”. Його будову фінансували Абрагам і Яків Германи, а здійснювали її серед інших Аллен Лагож і Артур Шлеєн. Знана пізніше, в 30-х роках ХХ ст. як театр “Новосьці”, споруда вміщувала 1054 глядачів. У театрі, який мав свою постійну публіку, ставили тільки драматичні вистави [9, с. 157–160].

У 10-ті роки ХХ ст. – особливою популярністю у мешканців Львова користуються різноманітні камерні театралізовані вистави.

У 1908–1910 рр. відкрилося вар’єте з театром в будинку під назвою “Казино де Пари”.

У Відні перший кабаретовий театр відкрився у 1912 році, але зразу ж число їх сягає 9 (“Сімпл”, “Феміна”, “Нахріхт” та ін.). У Вільносі починають будувати Міський театр. У Варшаві окупаційна російська влада закрила ляльковий театр за шопки. В Москві утворилася студія МХАТ під керівництвом К. Станіславського.

У 1914–1916 рр. побудований музичний інститут ім. М. Лисенка за проектом І. Левинського та А. Лушпинського. У залах цього інституту, інтер’єри якого розробили скульптори Г. Кузневич, художники О. Новаківський і М. Сосенко, гастролюють професійні театри.

У цей самий період під будівлю першого українського театру викуповується ділянка (теперішня площа М. Шашкевича) перед музичним інститутом ім. М. Лисенка. Проект розробив професор І. Левинський із партнерами, але театр так і не був побудовано – завадила І Світова війна.

У 1920 році утворився Український незалежний театр у Львові, який працював у залі музичного інституту ім. Лисенка. До Львова прибув Йосип Стадник та Олександр Загаров з дружиною, який і очолив цей театр.

У 1922–1925 роках у Львові видається журнал “Театр. Мистецтво”.

У 1929 році Спільку українських лялькарів запросили для заснування Всесвітньої спілки лялькарів у Прагу.

У цей час у Німеччині Вальтер Гропіус проектує тотальний театр для Піскатора, де вперше як сценографічний прийом застосовує кінопроектори. У Петрограді К. Малевич ставить виставу “Містерія-Буфф” В. Маяковського в інсценізації В. Мейєрхольда. В Берліні і Цюриху виходять маніфести дадаїстів.

21 вересня 1930 р. у с. Шнирів під Бродами народився Євген Микитович Лисик [10, с. 5–10].

У 1938–1939 р. за проектом архітектора Данієля Кальмуса збудовано єврейський театр з літнім театральним майданчиком.

У 1939 р. – часу приєднання земель Західної України до СРСР – у Польщі на той час існувало 15 стаціонарних театрів .

У 1939 р. у будинку Великого театру було створено українську оперну і балетну трупи.

У листопаді 1939 р. відкрився Перший український радянський театру ім Л. Українки у Львові (кер. В. Блавацький, Й. Стадник). Створено Львівський державний театр опери та балету.

У 1939–1940 рр. у Львові проходять вистави польського та єврейського театрів.

У 1941–1944 рр. у Львові працює Український театр (реж. В. Блавацький). Декоратором в цей період працює видатний Мирослав Радиш.

У липні 1941р. у Львові створено літературно-мистецький клуб.

У 1942–1944 рр. проходять вистави Клубового театру у Львові (мист. кер. В. Блавацький) (Львівський оперний театр).

У 1941–1944 рр. проходять вистави театру малих форм “Веселий Львів” (кер. Зенон Тарнавський).

З 1944 р. відновилася робота радянських театрів м. Львова та інших міст Галичини. До Львова було переведено театр ім. М. Заньковецької та Харківський театр юного глядача. Було створено театр оперети у Львові, який згодом перевели до Одеси, звідки приїхав Російський драматичний театр Радянської Армії.

У 1944–1945 рр. сформувався труп Львівського театру ляльок, який з 1947 р. працював у будинку колишньої палати ремісників на пл. Данила Галицького [7–10].

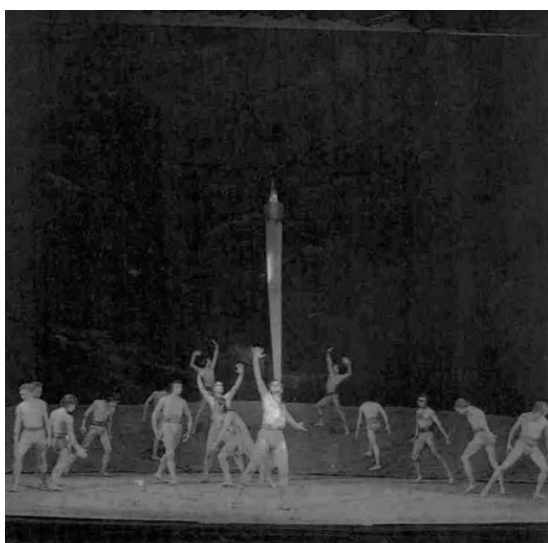
У 1947–1949 рр. Є.М. Лисик навчався в училищі альфрейних робіт.

З 1953 р. Є.М. Лисик працює в декоративному цеху Львівського театру опери і балету, де його першим вчителем став головний художник Ф.Ф. Нірод.

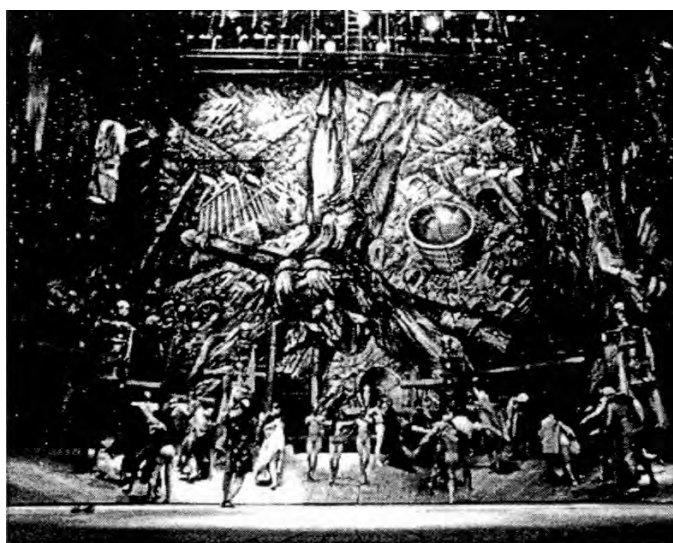
У 1956 р. Є.М. Лисик поступив у Львівський інститут прикладного і ужиткового мистецтва.

У 1958 р. засновано польський народний театр у Львові, який з 1959 р. має своє постійне місце діяльності – Дім вчителя.

У 1965 р. у Львові відбулася постановка балету “Спартак” (композитор А. Хачатурян). Сценографічне вирішення балету Є.М. Лисика стала початком творчого шляху майстра, його концептуальним мистецьким маніфестом. За роки своєї творчості Євген Микитович створив 7 сценографічних вирішень цього балету (рис. 2).

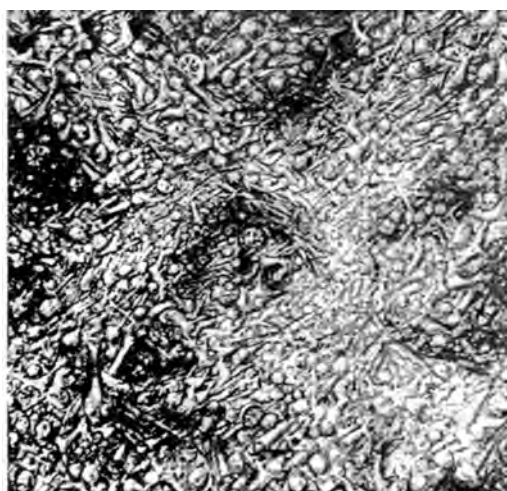
а

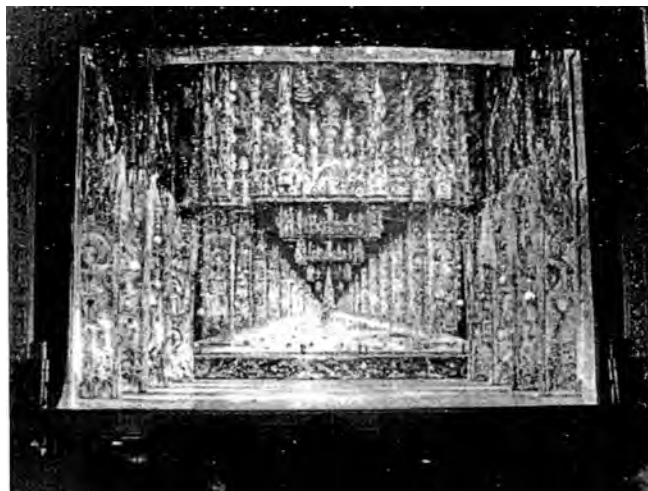
б

Рис. 2. Сценографічні вирішення балету “Спартак” (композитор А. Хачатурян) Є.М. Лисика для Львівського театру опери і балету ім. І.Франка: а – 1965 р., балетмейстер А. Шикера; б – 1987 р., балетмейстер С. Дречин

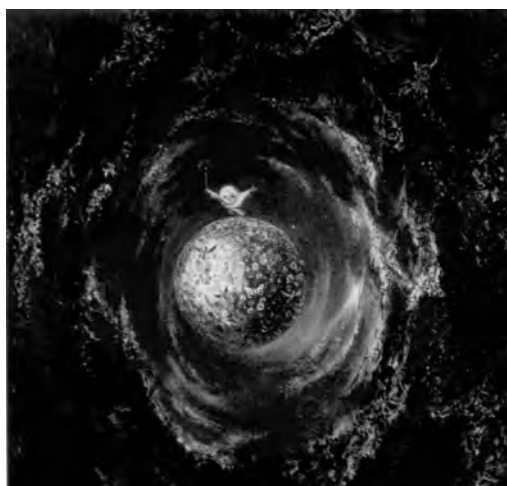
Починаючи з 1962 і до 1991 р. Є.М. Лисик створив майже до 90 сценографічних образів балетних, оперних, драматичних та інших вистав у 19 театрах, 15 містах, 8 країнах [10, с. 19–42] (рис. 3, таблиця)

а

б

в

г

Рис. 3. Приклади сценографічних вирішень Є.М. Лисика протягом 1962–1991 р.:
а – опера “Війна і мир”; б – балет “Лускунчик”; в – балет “Створення світу”; г – балет “Цвіт папороті”

Статистичні параметри результатів творчості Є.М. Лисика в Україні і світі

№ з/п	Країна	Місто	Кількість театрів	Кількість вистав	Примітки
1	2	3	4	5	6
1	Україна	Львів	4	54	
		Дрогобич	1	1	
		Донецьк	1	1	
		Одеса	2	3	1 вистава в павільйоні Одеської кіностудії
		Київ	2	3	1 вистава в палаці Україна
2	Росія	Москва	2	2	1 вистава в Кремлівському палаці з'їздів
		С. Петербург	1	4	2 вистави після смерті

1	2	3	4	5	6
2	Росія	Челябінськ	1	1	
		Екатеринбург	1	1	
		Красноярськ	1	1	
3	Польща	Варшава	1	2	
4	Македонія	Скоп'є	1	1	
5	Болгарія	Софія	1	1	Фестиваль молоді та студентів
6	Молдова	Кишинів	1	1	
7	Білорусь	Мінськ	1	6	
8	Турція	Анкара	1	2	

У грудні 1987 року отримав статус театру колектив однодумців, які розпочали свою працю ще у 1985 році. Новий театр – Львівський український молодіжний театр ім. Л. Курбаса – розмістився в приміщенні будинку, що на початку століття мав назву “Казино де Парі”.

У 1989 р. в музеї народної архітектури і побуту у Львові збудовано ландшафтно-фольклорний театр на 3500 місць, художньо-мистецьке середовище першої вистави для якого створив колектив художників Львівського оперного театру під керівництвом Є.М. Лисика [9, с. 393–395] (рис. 4).

Рис. 4. Ландшафтно-фольклорний театр у музеї народної архітектури і побуту у Львові; збудований у 1989 р.; арх. В. Проскураков, сценограф Є. Лисик

З 1990 р. – розпочинає свою діяльність у Львові Львівський духовний театр “Воскресіння”.

1991 р. – виходить перше число часопису “Театральна Бесіда”.

1991 р. – у Львові помер Є.М. Лисик.

1970-ті, 80-ті, 90-ті, рр. – у Львові працюють експериментальні, студійні, різноманітні за статусом і жанровою палітрою театри: при клубі творчої молоді ім. В. Івасюка, “Дідова криниця”, театри “Гаудеамус”, “Мімограф”, “Маски”, “Сучасник”, театр з елементами шоу і балету “Акварієс” і багато інших.

Виходять спеціалізовані монографії, присвячені Львівському театру: “Львівський театр опери та балету ім. І. Франка”, “Львівський театр ім. М. Заньковецької”, “... А музи не мовчали”, “Львівський театр. Час і архітектура”.

У 1992 р. на конференції “Український театр. Минуле і сучасність” у Національному музеї Львова вперше було виголошено доповідь про Євгена Микитовича Лисика – “Феномен Лисика”. Під час цієї конференції було організовано виставку архітектурних проєктів за назвою “Дім Лисика”.

У 1994 р. у Львові як окремі експонати демонструвалися фрагменти сценографії балету “Створення світу”, виконані Є.М. Лисиком. Вперше “На малярці” художники Т. Риндзак,

М. Риндзак, О. Зінченко-Лисик знайомили Львів як з засадами творчості театральних художників взагалі, так і з деякими аспектами творчості й біографії Є. Лисика.

З 1995 р. окремим завданням на курсове та дипломне проектування в інституті архітектури Національного університету “Львівська політехніка” стає персональна тема “Дім Лисика”. Цього ж року вийшло 8 число часопису “Галицька брама”, присвячене художнику Є. Лисіку.

2 червня 1996 року у Палаці мистецтв у Львові відкрилася перша персональна виставка Євгена Лисика з 80 творів (пастель, темпера, вугіль, олівець).

У 2000 р. у Львові вийшла книга О. Паламарчук і В. Пилип’юка “Львівська опера” (видавництво “Світло і тінь”).

2000 р. у Львові пройшов мистецький тиждень, присвячений 70-й річниці з дня народження художника Є. Лисика (заходи відбувалися у Палаці мистецтв, на “Малярці”, у Львівській опері).

2001 р. 30 березня відбулася міжнародна конференція, присвячена 225-й річниці професійного театру у Львові.

2002 р. у видавництві Львівської політехніки видано монографію В. Проскуракова “Архітектура українського театру. Простір і дія”, доповнену розділом про формування національної сценографії [9].

У 2005 р., у ювілейний для Є.М. Лисика рік, вийшов присвячений йому біобібліографічний покажчик.

Починаючи з 2005 р. на кафедрі дизайну архітектурного середовища Львівської політехніки ведуться постійні дисертаційні дослідження, присвячені театральному мистецтву, в яких висвітлюється також діяльність Є.М. Лисика, а з 2013 р. стали вестися дисертаційні розвідки, присвячені виключно феномену Лисика.

Висновки

Театральна діяльність Є.М. Лисика за своєю унікальністю і масштабом не має аналогів ні в Україні, ні в світі за всіма критеріями, що визначають рівень такої діяльності: часу, простору, сценографії, архітектури.

Щодо часу, в якому творив митець, можна сказати таке: Є. Лисик творив як художник сцени і сценограф 29 років: від 1962 року, коли він створив одноактний балет для театру опери і балету у Львові і до останньої – вечора старовинної та сучасної хореографії, на якому було представлено балетні мініатюри з “Привалу кавалерії”, “Гамлета”, “Пахіти”.

Театральний простір, у якому діяв митець, простягався від театру в Челябінську (Росія) на сході і до Варшави (Польща) на заході, від Санкт-Петербурга на півночі до Державного театру опери та балету в Анкарі (Туреччина) на півдні.

Є.М. Лисик створював сценографію балетно-оперного середовища дії; сценографічне вирішення у драматичних, фольклорних виставах; сценографію концертів, фестивалів, фільмів, вечорів хореографії; оперетти.

Для своїх сценографічних рішень Лисик використовував, аранжував, трансформувал сцени театрів опери і балету, драмтеатрів; пристосовував сцени концертних залів, палаців, студійних просторів; створював середовище театральної дії в павільйонах кіностудій, ландшафтних театрах, під відкритим небом тощо.

1. Ракитина Е., Лысик Е. // *Театр*. – 1976. – №1. – С. 111–114. 2. Островский Г. *Монументальная сценография* // *Творчество*. – 1984. – №3 – С. 18–19. 3. Володченко Р... *из театра “Имперский балет”*. *Вести из московских театров* // *Балет*. – 2004. – С. 10–11. 4. Освйчук В., Лисик Є. // *Просценіум*. – 2001. – №1 – С. 36–44. 5. Медвідь Л., Лисик Є.: *Монументальність, простір, час* // *Просценіум*. – 2004. №1–2 (8–9). С. 23–27. 6. Проскураков В.І. *Принципи розвитку архітектурної типології українського театру: дис. ... д-р арх.:18.00.02 / В 2-х т.* – К.: КНУБА, 2002. – Т.1. – 485 с. Т.2. – 269 с. (486–755 с.) 7. Проскураков В. *Хроніка Львівського театру* // *Галицька брама*. – 1995. – №8. – С. 3 8. Проскураков В. *Феномен Лисика* // *Галицька брама*. – 1995. – № 8. – С. 8–9. 9. Проскураков В.І. *Архітектура українського театру. Простір і дія.: Монографія*. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, Вид-во “Срібне слово”, 2004. – С. 295–325; С. 171–176; С. 157–160; С. 393–395; С. 518–525. 10. *Євген Лисик: біобібліографічний покажчик* / укл. В. Проскураков, О. Зінченко. – Львів: “Срібне слово”, 2005. – С.5-10; С. 19–42; С.45–49.